
EMIGRÁNS SORS

Pomogáts Béla

Kovács Imre – menekülésben, fogságban, szabadságban¹

Kovács Imre *Magyarország megszállása* című politikai önéletrajzában, amely jó három évtizede jelent meg a kanadai Torontóban, olvastam a következő tanulságos kis történetet. A második világháború vége felé Kovács, aki a Nemzeti Parasztpárt egyik vezető személyisége és a háború elleni mozgalom vezérkarának jeles tagja volt, azt a megbízást kapta, hogy hozzon össze egy találkozózt Újszászy István tábornok, a magyar vezérkari főnökség kémelhárító osztályának parancsnoka és Rajk László, az illegális kommunista párt vezetője között, aki valamivel korábban szabadult az internálásból. A találkozó, ahogy annak idején mondani szokták, „illegálisan” jött létre, ügyelni kellett, hogy a Gestapo mindenütt jelen lévő ügynökei ne szagolják ki a magyar katonai hatalom és a kommunisták tervezett együttműködését.

Újszászy és Rajk kezdeti kölcsönös bizalmatlansága részben a tábornok által felszolgált francia konyak hatására gyorsan feloldódott, ahogy Kovács Imre írja: „a kommunista vezér és a kommunista-vadász tábornok egymástól megghatódott”. Összetegeződtek, mind bizalmasabb tónusban tárgyalták meg tennivalóikat, majd az ezeréves magyar történelmet. „Az ezer év – írja Kovács – nagy idő, a beszélgetés is hosszú volt, olyan hosszú, hogy ők is, én is az üveg fenekére értünk. Az italtól megszelídültek, megenyhültek, a Hadik-laktanyát szükséges rossznak minő-

¹ Előadásként hangzott el Balatonszárszón, 2015. novemberben egy Kovács Imre emlékkonferencián.

sítették, az államhatalom mindenhatóságát kölcsönösen elismerték. Az utolsó poharat egymásra ürítették: – László! – István! Félttem, hogy összeölelkeznek, de az egyiket úri magyar gőgje, a másikat kommunista öntudata visszatartotta az illumináltságukban is lealacsonyító, komikusnak ígérkező jelenettől. A búcsúzásnál hosszan kezet szorítottak, Rajk megjegyezte: – Tanulságos este volt. Újszászy őszintén válaszolta: – És megnyugtató.”

Sokatmondó történet: a korábbi ellenségek mind barátságosabb tónusban beszélgetnek egymással, nemrég még egymás esküdt ellenségei voltak, aztán a történelem szorításában megpróbálják az összefogást annak érdekében, hogy a háború vége ne a németek oldalán találja Magyarországot. Végül aztán mindketten a szovjet térhódítás áldozatai lesznek: Újszászy nem sokkal a nevezetes találkozó után egy moszkvai börtönben hal meg, Rajk sorsa ismert, neki is csak egy fél évtizedet adatik még élnie. Kovács Imre, aki a nevezetes tárgyalásban alig vesz részt, inkább csak a rezonőr szerepét tölti be, életben marad, igaz, csak annak következtében, hogy 1947 őszén sikerül nyugatra menekülnie, máskülönben lehet, hogy rajta is beteljesedett volna számos nem kommunista politikus végzete. A három férfi találkozója szinte példázatos: akik Magyarországon történelmet „csinálnak”, azok többnyire rosszul végzik, a cselekvés közeléből eltanácsolt viszont megmenekül. Persze ő sem mindig, erre is számtalan példával szolgál a történelem.

Az életút mérföldkövei

Kovács Imrének, ez kiderül nevezetes emlékiratából, az volt az emberi és politikusi tragédiája, hogy néhány esztendő, tehát az 1944 és 1947 közötti rövid és viharos korszak kivételével alig alakíthatta a közéletet, holott egyénisége, felkészültsége, ambíciói arra rendelték volna, hogy ennek a közéletnek a cselekvő formálója legyen. Minden képessége megvolt erre: az ország egyik legnevesebb egyetemi intézményében, a közgazdasági karon tanult, egyik mestere Teleki Pál volt, később Szekfű Gyula szűkebb köréhez tartozott, korán eljegyezte magát a politikával, mint a népi szociográfiai irodalom neves egyénisége, a *Néma forradalom* című nagy hatású

falukutató mű írója, tekintélyes ellenzéki lapok és folyóiratok, így a *Pesti Napló*, a *Magyarország*, a *Válasz*, a *Kelet Népe*, a *Szabad Szó* általános megbecsülésnek örvendő munkatársa, az 1937-ben létrehozott Márciusi Front egyik vezetője, az 1942-ben megalakult Történelmi Emlékbizottság egyik szervezője volt, mint ilyen, a háború ellen fellépő értelmiségi mozgalom egyik kezdeményezője, 1942-ben a Petőfi-szobornál, majd a pesti Vigadóban rendezett demonstráció egyik szónoka (az ellenállási mozgalom nevében ő olvasta fel a negyvennyolcas március 15-i követeléseket, majd Bajcsy-Zsilinszky Endrével közösen ő helyezte el a parasztság nevében a koszorút a szobor talapzatára). Korán beírta nevét a múlt század mozgalmas magyar történelmébe, mint ennek a történelemnek az értelmezője, majd alakítója, végül elszenvedője.

Nem volt zökkenőmentes az élete: 1942-ben a kémelhárítás retteggett börtönét is megjárta, szerencséjére a szervezet melléfogott, az író és három társát (Pálóczi-Horváth György és Bálint György neves újságírókat, valamint Cserépfalvi Imre könyvkiadót) végül is szabadlábra kellett helyezniök. (Akkor még az „ártatlannak” talált embereket szabadon engedték a leginkább félelmetes intézmények is – a nácik, majd a kommunisták idején ez már megváltozott.) A háború végén, midőn az ellenállási mozgalom megbízásából el akart jutni a szovjet hadvezetőséghez, mint magyar „partizán alezredes” őrizetbe vették, börtönről börtönre hurcolták, végül megszökött, így tudott szerepet vállalni a magyar demokrácia vezetői között. Hogy a szovjet katonai elhárítás egyszerűen melléfogott volna, avagy szándékosan keverte össze az íróval valaki mással, az rejtély maradt. Magam erősen gyanakszom, hogy nem tévedésről, hanem az író-politikus kiiktatási (vagy megfélemlítési) kísérletéről lehetett szó.

Kovács Imre különben sem volt könnyű helyzetben, hiszen a kommunista pártvezetőség, így Rákosi Mátyás és Révai József, akikkel Kovács Imre a nyilvánosság előtt is szembekerült, az első szabad napoktól kezdve arra törekedett, hogy rátegye kezét a hatalomra, és elszigetelje azokat, akik a valódi demokratikus megújulás hívei voltak. Ebben minden erkölcsi gátlás nélkül jártak el. Kovács Imrének tapasztalnia kellett, hogy pártja korán a kommunista vezetőség befolyása alá került, emiatt szakítani kényszerült a Nemzeti Parasztpárt olyan vezetőivel, mint Erdei Ferenc és Darvas József, akik igen korán (Erdei már a háború idején,

vagy még korábban a kommunisták titkos ügynöke volt, Darvas pedig a negyvenes évektől együttműködött a kommunista párttal). Kovács Imre végül magával a Parasztpárttal is szakítani kényszerült. Az 1947-es választásokon már Balogh István, korábban szegedi plébános és miniszterelnökségi államtitkár jó szándékú, de gyenge és esélytelen Független Demokrata Pártjának jelöltjeként szerzett mandátumot, nem sokkal ezután tudomására jutott, hogy a kommunista államvédelem feketelistájára került, és őrizetbevétele várható. Szinte az utolsó órákban sikerült elmenekülnie, Svájcban, majd Amerikában kötött ki, mint a politikai emigráció egyik szellemi vezetője, politikai tanulmányok, vitairatok és a már említett *Magyarország megszállása* című önéletrajzi visszaemlékezés szerzője. Mindhalálig kitartott demokratikus meggyőződése mellett, a szomorú módon többnyire ingatagnak bizonyult magyar politikai értelmiséggel ellentétben a politikai emigráció mindig következetes meggyőződését okosan és bátran képviselő egyénisége maradt.

Memoárja két alkalommal is megjelent: 1979-ben Torontóban, majd 1990-ben Budapesten, ez politikai szerepének újraértékelését jelentette. Az önéletrajzi munka, hasonlóan több más, az emigrációban készült tanulmányához és könyvéhez, a huszadik század magyar történelmének útkereséseiről és útvesztéseiről adott képet. Így 1963-ban *Kiugrási kísérletek a második világháborúban*, 1968-ban *Duke ezredes jelentkezik*, 1980-ban *Lengyel menekültek és francia hadifoglyok Magyarországon 1939–1945* (Beszélgetés Varga Bélával) című művei ugyancsak a második világháborús Magyarországról, 1967-ben *Egy évszak emberei* és 1981-ben *Egy kísérlet bukása* című írásai a koalíciós korszak politikai konfliktusaival foglalkoztak. Valamennyi izgalmas és tanulságos olvasmány, egy nagyra hivatott, és csak néhány esztendeig tartó történelmi korszak reményeit és szomorú végét mutatják be.

Történelmi dokumentumok és publicisztika

Önéletrajzi és történelmi emlékeinek összegző feldolgozása, amelybe imént felsorolt tanulmányait is beledolgozta, az önéletrajzi dokumentumregény és a történelmi-politikai publicisztika módszerét vegyíti

egymással, ahogy a korszakkal foglalkozó más önéletrajzi és politikator-téneti művek is (például Kállay Miklós, Szegedy-Maszák Aladár, Nagy Ferenc, Kertész István, Kádár Gyula, Almásy Pál és mások visszaemlé-kezései). A személyes visszatekintés, az események krónikája többször is a politikai vitairatok szenvedélyébe csap át, a könyv írója a pamfletek indulatával eleveníti fel a kommunista vezetéssel vagy az ennek „fog-lyává” vált parasztpárti baloldallal történt összecsapásait. „Öt év törté- netét írtam meg – hangzik a terjedelmes munka előszava –, 1942-től 1947-ig, jórészt személyes élmények és tapasztalatok alapján, háttér- ben a nagyhatalmak roppant összecsapásának és végzetes tévedéseinek felvázolásával. Az öt év a magyar történelem legtragikusabb szakasza, vereséggel és bukással, majd újrakezdéssel.”

Az összefoglalás célja az volt, hogy megfelelően érzékeltesse annak a történelmi átalakulásnak a jelentőségét, amelynek maga az író-politikus Kovács Imre is tudatában volt, jóllehet következményeit kritikusan szem- lélte, és számos eredményét erősen vitatta. Azt azonban – ellentétben a politikai emigráció konzervatív szárnyával – ő is elismerte, hogy az 1945-ös korszakforduló új lehetőségeket nyitott meg a magyar nép előtt, még ha ezeket a lehetőségeket nem sikerült is valóra váltani. „Történelmün- ket – írta – nagy, drámai és tragikus események gyakran megszakították, de ugyanannak a rendszernek a folyamatosságát érintetlenül hagyták. A fordulópont 1945: lezárult az a hosszú-hosszú folyamat, amit büszkén *ezerévnék* nevezünk, és elkezdődött egy új korszak, aminek megjelölésére még nincs kellő távlatunk. Eddigi jellegében az új korszak mindannak az ellenkezője, amit az *ezerév* képvisel és szimbolizál, de akárhogy is lesz, akármint hoz a jövő, a fejlődés előreviszi a magyarságot, ismeretlen rend- tetése felé, nem pedig hátra, hogy megtörten, sírva a múltjára boruljon.”

Ez a könyve is tanúsítja, hogy egész munkásságát a politika iránti szenvedélyes érdeklődés hatotta át, távolból is élénk figyelemmel kísérte a magyarországi, illetve kelet-európai eseményeket, igyekezett világpo- litikai összefüggésbe helyezni megfigyeléseit, következtetéseit. Számos olyan politikai eseményről, tervezetről, megbeszéléstről, vitáról adott beszámolót, amelyet mint ezek résztvevője és tanúja közelről ismerhe- tett. Emlékirata a magyar memoárirodalom nagy hagyományait követi, ez a hagyomány a magyar elbeszélő próza igen régi és nagy hatású műfaji

konstrukciója, bátran állíthatjuk a regényirodalom mellé. A klasszikus erdélyi és magyarországi emlékiratnak megvannak a maga irodalom-szociológiai és formatörténeti hagyományai. Általában akkor készültek ezek az emlékezések, amidőn szerzőjük már megvált attól a szereptől, amelyet korábban betöltött a társadalomban, a közélet harcaiban, formájuk ezért az utólagos számvetés, a jövőnek, a nemzeti közösségnek vagy Istennek szóló vallomás. Az emlékező mintegy végső számadásra készült, életének és cselekedeteinek, ahogy Misztótfalusi Kis Miklós, az erdélyi memoáriródalom egyik klasszikusa írta: a maga „mentségét” kívánta papírra vetni. Nem a dicsőséget célozta meg, hanem a sorsot és a pályát zárta le, mindazonáltal volt közösségi feladata is, az utódoknak szolgált tanulság és eligazítás gyanánt. Az emlékiratokban megidézett történelem az utódokat akarta felvilágosítani, az események nyomán leszűrt tanulságok által eligazítani.

A memoáriródalom hagyományai

Ebben a szándékban a magyar memoár- és naplóirodalom legújabb korszaka is osztozott: az írók és közéleti emberek egyrészt maguk is „mentségnek” tekintették mindazt, amit papírra vetettek, tetteiket és politikai, morális döntéseiket világították meg, azt, hogy miért kellett úgy cselekedniük, ahogy cselekedtek a közép- és kelet-európai történelem elmúlt drámai időszakának fordulatos eseményei és kényszerűségei között. Jelen voltak a történelemben, vagy csak elszenvették a történelem fordulatait, engedtek kényszerűségeinek, és ennek a történelmi jelenlétnek a körülményeire és következményeire kerestek magyarázatot. De elsősorban nem a „mentség” foglalkoztatta őket, semmiképpen sem az öngigazolás, nem a múltat akarták dicsfénybe öltöztetni vagy mentegezni. A huszadik századi magyar memoárirók, így Kovács Imre sem hírnevüket készültek gyarapítani, inkább arra törekedtek, hogy a történelmi korszak tanulságait világítsák meg, most már nem csak a család, a barátok, az eklézsia számára, mint a régiek, hanem egy tágasabb közösségnek, a magyarságnak, talán Kelet- és Közép-Európa közös történelmi sorsot hordozó népeinek.

A memoárirodalom jelene persze nemcsak szociológiájában és moráljában kötődik a klasszikus hagyományokhoz, hanem irodalmi formáiban is, az önéletírás szervezője a múlt idő, az egymásra épülő események sorozata. Kompozíciója így azt az elvet követi, amelyet Halász Gábor *Az újabb regényről* című tanulmányában, szemben a 19. századi regény „koncentrikus” szerkezetével, „lineáris” rendnek nevezett. A tanulmányban a következőket olvasom: „A végtelenül változatos regényirodalomban, ahol minden osztályozási kísérlet kétes értékű, nagyjában kétfajta regénytípust vehetünk fel. Az egyikben az író az eseményeket mintegy láncra fűzi, egymás után sorakoztatja az epizódokat, kalandokat, amelyeknek száma tisztán a mesélő kényétől függ, jóval kevesebb vagy több is lehetne anélkül, hogy a regény egésze csorbulna. Jelentőségük is többnyire csak abban áll, hogy megtörténnek, a hős keresztülment rajtuk, de nem általuk lett azzá, ami; vagyis az események önmagukban érdekesek, és nem lélekalakító hatásukban. [...] A másik típusnál a regény cselekvénye egy egyéni lélek vagy család sorsa körül épül ki, az események jellemekre rétegződnek, általuk és értük vannak. A regény koncepciója nem epizódokból fűződő egyenes vonal, amely tetszés szerint nyújtható, hanem zárt kör, az eseményeknek egy pontba futó sugárrendszerével. Terjedelme, részeinek aránya szigorú belső törvényeknek van alávetve; szerkeszteni kell, hogy jó legyen. A kalandok a hős lelki evolúcióját szolgálják, értelmet hordoznak, szerepük van.”

Olyan regényről, tágasabb értelemben olyan elbeszélő műről van szó tehát, amelynek belső arányait nem a hősök cselekvése és e cselekvések társadalmi, illetve lélektani motívumrendszerének felkutatása hozza létre, hanem az egymás után leírt események és életjelenségek időrendbe szedett sorozata. Ez a műfaj elsősorban panorámát kínál, egy korszak változatos életét és egy ember változó sorsát mutatja be, és ezért az epikus anyag megtűri, sőt megköveteli a kitérőket, a kommentárokat. Az előadást hol a személyes vallomás, hol a politikus szenvedély, hol az értekező tárgyilagosság szövi át. Voltak írók, vagy pontosabban: író-teoretikusok, például Kolozsvári Grandpierre Emil, akik a magyar próza természetes karakterét látták ennek a memoárirodalomnak a hagyományaiban, a „lineáris” előadásban és abban, hogy a cselekmény zárt körét minduntalan megszakítják a dokumentatív és

kommentatív elemek. Mindennek nagymértékben megfelel Kovács Imre emlékirata, amellelt, hogy igen tüzetesen és elemző módon, emellelt erős kritikai érzékkel mutatta be az úgynevezett „koalíciós korszak” eseményeit: a szovjet megszálló hatalom erőszakosságát és arroganciáját, a kommunista párt Rákosi Mátyás személyéhez köthető manipulációit és a demokratikus mozgalmak (a Parasztpárt, a Kisgazdapárt, a kereszténydemokrácia és a szociáldemokrata párt) erőtlenségét. Mindenekelőtt rámutatott azoknak a politikusoknak a tévedéseire és bűneire, akik személyes hatalmi ambícióik oltárán feláldozták saját pártjuk és a magyar demokrácia érdekeit. A történetnek ugyanis két mozgatója volt: egyrészt a kommunista párt agresszív természete, másrészt a demokratikus pártok tehetetlensége. Igaz, hogy a szovjet hadsereg árnyékában ezek a demokratikus pártok akkor is tétlenségre lettek volna ítélve, ha cselekvésre szánják el magukat. Kovács Imre emlékiratában természetesen a maga személyes élettörténetét: küzdelmeit, vívódásait, reményeit és csalódásait is bemutatta.

Visszatekintése igen tartalmas és gazdag munka, aligha akad olyan memoár vagy történelmi feldolgozás, amely ehhez hasonló hitelességgel és elemzőkészséggel ábrázolta volna a drámai mozzanatokban bővelkedő rövid történelmi korszak (1942–1947) eseményeit, közéleti küzdelmeit és szereplőit. Az író az imént említett emlékirat-irodalom hagyományai szerint dolgozta fel anyagát, igen festői arcképekben idézi fel szereplőinek, például Horthy Miklósnak, Kállay Miklósnak, Lakatos Géának, Tildy Zoltánnak, Nagy Ferencnek, Rákosi Mátyásnak, Szakasits Árpádnak, Kovács Bélának az alakját, és igen érdekesek azok a megjegyzések is, amelyeket az ország végzetét megszabó nagyhatalmak vezetőiről: Hitlerről, Veesenmayerről, Sztálinról és Molotovról tesz. Ismerte őket, sokat személyes tapasztalatokból, de akivel nem találkozott, azokról is hiteles és eredeti véleménye volt. Visszatekintése nem nélkülözi a szép-irodalmi, mondhatnám regényírói készségeket sem, alkalomadtán vitriolos iróniával mutatja be az általa megörökített történelmi események szereplőit. Már utaltam arra, hogy milyen elbeszélőkészséggel mutatta be könyvének egy helyén Újszásy Istvánnak, Horthy-rendszer kémelhárító főnökének és Rajk Lászlónak, az illegális kommunista párt vezetőjének találkozását.

Az életmű tanulsága

Minderről igen érdekes képet adott a *Magyarország megszállása* című munkájában. A memoáíró politikai és emberi sorsa tulajdonképpen történelmi példázatot jelent: tragikus eseményekben túlságosan is bővelkedő történelmünkben igen gyakori jelenség volt az, hogy olyan politikusok, gondolkodók, akik igen szigorú erkölcsi érzékkel, biztos felkészültség birtokában és józan stratégiák nyomán szerették volna alakítani az ország sorsát, végül is kiszorulnak a cselekvés teréről. Közülük sokan, gondolok Széchenyi Istvánra, Teleki Lászlóra, Bethlen Istvánra, Teleki Pálra, Nagy Imrére, tragikus véget értek, másokat, például Kossuth Lajost, Károlyi Mihályt, Nagy Ferencet és persze Kovács Imrét az emigráció mentette meg a tragikus végtől (és az emigráció tette lehetővé azt, hogy történelmi mérleget készítve számoljanak be drámai tapasztalataikról). Ők mutattak rá a magyar történelem tragikus természetére is: a hatalom általában azoknak a kezébe került, akik nagyon kevés józansággal és tisztességgel irányították az ország életét. Kovács Imrének tulajdonképpen szerencséje volt, mint cselekvő politikusnak alig voltak lehetőségei, az emigrációban viszont politikai gondolkodóként igen tartalmas életet élt, és hitelesen képviselte azt a stratégiát, amelyet az általa (meg mellette Németh László, Illyés Gyula, Szabó Zoltán, Gombos Gyula és mások által) szorgalmazott „harmadik út” eszmevilága alapozott meg. Vagyis a nemzeti függetlenség, a társadalmi egyenlőség, az erkölcsi törvények korlátai közé fogott kapitalista berendezkedés eszméit, olyan eszme kört, amely egyesíteni szeretné a szabadság és a társadalmi egyenlőség klasszikus eszményeit – számolva mindezeknek kockázataival.

Kovács Imre alakjáról és tevékenységéről, jelentőségükhöz képest ritkán szóltak az elmúlt évtizedek történelmi vagy irodalomtörténelmi kiadványai. Azt jóformán mindenki elismerte, hogy huszadik századi történelmünk kiváló egyéniségéről van szó, de az országos átalakulások első éveit (a nyolcvanas évek végéhez, a kilencvenes évek elejéhez) képest, midőn egymást követve jelentek meg régebbi és az emigrációban készült művei, és emlékművét is felavatták alcsúti szülőhelyén, az utóbbi évtizedben (a Kovács Imre Társaságon kívül) viszonylag ritkán emlékeztek meg róla a politika és a történetírás képviselői, pedig történelmünkbe

és irodalmunk történetébe egyaránt beírta nevét, írói munkásságát és politikai tevékenységét nem kerülheti meg sem az irodalomtörténet-írás, sem a történettudomány. Alakját és munkásságát nem csak az emlékezetnek, hanem például egy méltó emlékműnek is meg kellene őriznie (például egy Wass Albert szobor helyett, ilyenből ugyanis szerte Magyarországon több tucatot találhat az érdeklődő). Művei teljes joggal foglalnak helyet abban a virtuális bibliotékában, amely nemzeti létünk és önismeretünk drámai dokumentumait gyűjti össze. Ott kellene lenniük a kézikönyvtárakban is, hogy bárki megismerkedjék velük, tanuljon belőlük, és ha kívánja, vitatkozzék a bennük foglaltakkal. Meggyőződésem, hogy a szellemi örökség méltányos recepciójának új lendületet és értelmezést kell adnunk. Munkásságának és politikai pályájának felgyülemlett tanulságait mindenképpen figyelembe kell vennünk, ha mint európai nemzet ismerni akarjuk önmagunkat, képességeinket, értékeinket, kudarcainkat, lehetőségeinket. Tartozunk ezzel a jövőnek, amelyet csakis a történelmi tapasztalatok és tanulságok közösségi elsajátítása által lehet megalapozni.

Végül is Kovács Imre munkáját, mind a bemutatott korszak hihetetlenül érdekes és ugyanakkor tragédiák közé vezető történetének ábrázolása, mind publicisztikai és írói erényei következtében a magyar memoáirodalom olvasható és tanulságos művei között kell számon tartanunk. Most, két esztendővel az író születésének centenáriumán túl el kellene gondolkodnunk azon, hogy mennyi minden nála található megállapítást, tanulságot, elemzést kellene egy hitelesebb és ígéretesebb nemzet- és történelemkép kialakítása érdekében hasznosítani. *A Magyarország megszállása* és az író többi műve: szociográfiai és szépirodalmi munkák, történelmi és politikai tanulmányok ugyanis olyan művek, amelyek ma is gondolkodást, számvetést, időnként önvizsgálatot követelnek. Irodalmunk, ezen belül a magyar memoáirodalom hosszú évszázadokon keresztül mutatta fel a nemzet előtt zaklatott történelmünk krónikáját és tanulságait, ezek a tanulságok, ha a magyar közélet: a politika, a kulturális élet intézményeinek gondozói és képviselői kellő komolysággal szívlelték volna meg őket, sokat segíthettek volna abban, hogy a kívánatos józansággal és eredményességgel igazodjunk el ennek a történelemnek ma sem könnyű „Scyllái és Charybdisei” között.